

ALEKSANDRA ZORIĆ¹

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

NATURALIZAM U SAVREMENOJ FILOZOFIJI

Sažetak: Naturalizam, kakav je zagovarao Vilard van Orman Kvajn, postao je istaknuto obeležje savremene filozofije i značajno uticao na način na koji filozofi pristupaju različitim pitanjima. Ovo učenje, u kome je naglasak na naučnoj metodologiji i odbacivanju tradicionalnih filozofskih pristupa, ogleda se u tvrđenju da ne postoji filozofska perspektiva iz koje bismo mogli da procenimo ili opravdamo naše naučne teorije. Umesto toga, moramo da „radimo iznutra”, unutar našeg trenutnog naučnog pogleda na svet, koristeći alate i metode nauke za rešavanje filozofskih problema. Ovakav pristup filozofiji i nauci ima značajne posledice kako na naše razumevanje jezika, duha i znanja, tako i na budućnost same filozofije. U ovom radu ćemo pokušati da pokažemo da Kvajnov naturalizam, iako nudi vredne uvide, u svojoj potrazi za naučnim utemeljenjem, previđa ili odbacuje ključna filozofska pitanja, dovodi do nepotpunog i potencijalno problematičnog razumevanja nas samih i sveta oko nas, kao i do scijentizma kao krajnje problematične filozofske pozicije.

Ključne reči: naturalizam, scijentizam, intencionalnost, fizikalizam, redukcionizam, neuronauke

KVAJNOV NATURALISTIČKI OBRT

Kvajnovski naturalizam proizašao je iz njegovih ranih filozofskih uvida i evoluirao tokom vremena, postajući eksplicitno gledište koje poznajemo tek sredinom prošlog veka. Karakterišu ga dve teze: odbacivanje transcendentne, od nauke nezavisne perspektive ili spoljašnje tačke gledišta sa koje bismo procenjivali naše teorije, i prihvatanje naših najboljih naučnih teorija i metoda kao polazne osnove u rešavanju filozofskih problema. Ovaj stav, duboko ukorenjen u empirizmu, odbacuje „prvu filozofiju”, disciplinu koja bi trebalo da nam otkrije osnove nauke, našeg znanja i razumevanja sveta.

¹ E-mail adresa autorke: adzoric@f.bg.ac.rs

Kvajn tvrdi da je takav fundamentistički projekat pogrešan, i da bi, umesto da pokušavaju da opravdaju nauku sa neke spoljašnje tačke gledišta, filozofi trebalo da koriste metode nauke za istraživanje samog znanja. Ovakva „naturalizovana epistemologija” zamagljuje granice između filozofije i nauke, čime se sugerije da nam odgovore na filozofska pitanja mogu dati empirijska istraživanja i metode nauke. Jedna od ključnih posledica ovakve naturalizacije je osporavanje tradicionalne razlike između filozofije i nauke, čime bi filozofsko istraživanje trebalo da bude u kontinuitetu sa naučnim istraživanjem. Ovo dramatično menja prirodu filozofskog istraživanja, budući da su filozofi prinuđeni da odgovore na tradicionalno filozofska pitanja traže tamo gde ih najčešće ne mogu naći, u empirijskim istraživanjima i naučnim metodama koje se na njih ne mogu primeniti.

Nije lako reći šta se sve podrazumeva pod naturalizmom danas, ili posle Kvajna, ali moglo bi se tvrditi da većina savremenih teoretičara pristaje na Kvajnovu ideju o nauci kao krajnjem arbitru. Neki autori kao što je Pol Horvič prihvataju nešto što se može označiti kao „anti-supernaturalizam po kome fenomenima koji su povezani prostorno, vremenski, uzročno i eksplanatorno, vlada nauka.” (Horwich 2014:38) Ideja u pozadini ovakvog tvrđenja je prosta: nećemo uvoditi Boga ili duhove kako bismo objasnili fenomene u datom domenu. S druge strane imamo autore kao što je Rozenberg, koji odbacuje skepticizam u pogledu dometa nauke i ističe da je „naturalizam naziv teze prema kojoj su oruđa koja treba da koristimo kako bismo odgovorili na filozofske probleme, metode i otkrića zrele nauke – od fizike, preko biologije do neuronauke” (B. Bashourand H. D. Muller 2014:1-2).

Možemo razlikovati metafizički naturalizam, po kome je sve što postoji smešteno u prostoru i vremenu i uzročno povezano, od epistemološkog naturalizma kao teze da nam samo naučni metod može omogućiti istinsko saznanje. Čini se da nam ovako protumačen naturalizam pruža izgovor da ne odgovaramo na mnoga pitanja na koja se očekuje nekakav odgovor: koja je svrha prirode, koji je smisao života, kakve su osnove morala, kakva su pitanja istorije i sl. Ako su sve činjenice u svetu određene fizičkim činjenicama, što je tvrdio Kvajn i dobar deo reduktivnih naturalista danas (Horwich 2014: 38), onda smo time proterali svrhe u biologiji, ljudskim odnosima, kao i misaonim procesima (Rosenberg 2014: 19). Pa ipak, većina naturalista želi da izbegne indiferentnost u vezi sa ovim pitanjima, jednako kao što žele da izbegnu etiketu scijentista. Kao što je rečeno, Kvajnov naturalizam zagovara kontinuitet između filozofije i empirijske nauke. Time filozofija, naročito epistemologija, postaje deo prirodnog naučnog istraživanja. Međutim, iz ove pozicije često proizilazi scijentizam, tvrđenje da je naučni metod jedini ispravan način sticanja znanja o stvarnosti.

Scijentizam je daleko jača epistemološka i ontološka pozicija od naturalizma i unutar nje se može ukazati na dve teze. S jedne strane možemo tvrditi da je naučni metod jedini ispravan metod sticanja znanja, što je epistemološka teza koju zastupa i većina naturalista, ali možemo zastupati i jače tvrđenje da postoji samo ono što može biti predmet naučnog istraživanja (metafizička teza). Moglo bi se reći da pristalice scijentizma ne pretpostavljaju samo da je nauka najbolji način za saznanje nečega, već da je to i jedini način za saznanje bilo čega.

Kvajn nije eksplicitno zagovarao scijentizam ali je njegova pozicija, odbacivanje „prve filozofije” i ukidanje granice između nauke i filozofije, omogućila normalizaciju scijentističkog gledišta u filozofiji. Naturalizam može biti filozofski opravdan, zavisno od oblika, jer se u njemu može zahtevati kontinuitet sa naukom ali se, ujedno, mogu dopustiti i druge vrste razumevanja. Za razliku od naturalizma, scijentizam je neodrživa pozicija. Mnogi Kvajnovi naslednici (kao što su Rozenberg i Denet) prihvatili su upravo tu radikalnu verziju u kojoj filozofija gubi sopstveni normativni, hermeneutički i fenomenološki kapacitet. Scijentizam, u tom smislu, možemo tumačiti kao ekstremni oblik Kvajnovog naturalizma: oblik koji žrtvuje razumevanje sveta u ime njegove predvidljivosti. Ako prirodni svet iscrpljuje sve što postoji, onda nema mesta za normativnost, intencionalnost, metafiziku, etiku i umetnost, a ako je jedini ispravan metod saznanja empirijski, odnosno naučni, onda su sva filozofska pitanja besmislena. Nasuprot tome, umereniji naturalisti, kao što je Sosa, delom Kvajn i Tejlror, dopuštaju filozofska pitanja kao legitimna: mora se govoriti o smislu i vrednostima, odnosno, potreban je filozofski uvid u razloge, norme i opravdanje.

Dakle, scijentizam nije nužna posledica naturalizma; važno je šta sve podrazumevamo pod naukom (da li dopuštamo i humanističke i društvene nauke kao legitimne, npr.), da li smatramo da postoji jedinstveni metod za sve oblike saznanja, da li dopuštamo i druge oblike razumevanja. Moglo bi se reći da naturalizam koji je slep za značenje, vrednost i kritiku postaje scijentizam.

Posledice ovakvih gledišta u filozofiji su dalekosežne. Počev od raznovrsnih disciplina u kojima ćemo filozofske probleme rešavati pomoću neuronauke (tako na primer imamo neuronauku duha i jezika, neuroetiku, neuroestetiku, neuroepistemologiju), imamo još i bioetiku, primenjenu etiku i teorije o moralnom poboljšanju. Danas se često ističe značaj eksperimentalne filozofije, koja je nastala po ugledu i koristi se istim metodama kao empirijska psihologija, u kojoj dolazimo do gomile nepotrebnih empirijskih podataka sa kojima nije jasno šta tačno treba da radimo. Ali tu nije kraj. Možemo govoriti o evolucionom objašnjenju morala, istorije i sl.

U nastavku ćemo pokušati da pokažemo sa kojim se sve teškoćama susreće Kvajnova pozicija, kao i zbog čega se neke od njih mogu smatrati nepremostivim. S druge strane, ukazaćemo i na neophodnost drugačijeg pristupa u filozofiji kako bismo dobili odgovore na pitanja koja nam vekovima zaokupljaju pažnju.

NATURALIZAM U FILOZOFIJI JEZIKA

Kvajnovski naturalizam imao je značajne posledice na filozofiju jezika. Njegovo odbacivanje distinkcije analitičko-sintetičko, kamena temeljca logičkog pozitivizma, podriva tradicionalno gledište da se neke istine mogu saznati *a priori*, nezavisno od iskustva. Umesto toga, Kvajn tvrdi da je sve znanje međusobno povezano i podložno reviziji u svetlu novih dokaza (Kvajn 2007b:160-164). Ovakvim holističkim gledištem sugerise se da se čak i naizgled analitički iskazi oslanjaju na empirijske pretpostavke i da su podložni reviziji na osnovu iskustva. Nadalje, Kvajnov naglasak na ulozi čulnog iskustva u oblikovanju jezika vodi ga bihejviorističkom pristupu značenju. Između 1930. i 1967. godine, Kvajn se identifikovao kao bihejviorista, iako ne kao bihejviorista Skinnerovog tipa. Značenje reči i pojmova smatrao je određenim njihovom upotrebom unutar šire mreže verovanja i teorija, a ne nekim inherentnim ili intrinzičnim svojstvima. Ovakve polazne pretpostavke oblikovale su njegovo razumevanje usvajanja i učenja jezika, gde je naglasak na socijalnoj interakciji i empirijskom posmatranju, kao i odbacivanju govora o značenjima u tradicionalnom smislu (kao predstava, ideja, onoga što govorna lica povezuju sa pojmovima i što je zaključano u njihovim glavama) (Kvajn 2007c, 1960). Time, Kvajnova bihejvioristička semantika vodi ka razumevanju jezika kao čisto spoljašnjeg fenomena, dok su intencionalnost, privatno značenje ili referencija problemi koje ćemo odbaciti.

Bihejvioristički pristup značenju, iako utemeljen u empirijskom posmatranju, ne može da objasni prirodu jezičkog razumevanja. Naglašavajući ulogu čulnog iskustva i opažljivog ponašanja u oblikovanju jezika, naturalizam se muči da objasni unutrašnje, subjektivne aspekte oblikovanja značenja. Tako je Serl isticao da Kvajn (i ostali naturalisti) brkaju simboličku manipulaciju (sintaksu) sa značenjem (semantikom). Njegov „argument kineske sobe” pokazuje da značenje ne proizlazi samo iz ponašanja ili manipulacije simbolima (Searl 1980: 417-424).² Pitanja o intencionalnosti, odnosu

² Reč je o poznatom misaonom eksperimentu u kom Serl zamišlja da je zatvoren u sobi sa kompjuterom putem koga dešifruje kineske simbole koje mu neko dostavlja ispod vrata.

između jezika i misli, i mogućnost privatnog jezika ostaju uglavnom bez odgovora. Usredsređenost na ponašanje može ograničiti naše razumevanje složene interakcije između jezika, duha i sveta. Naime, filozofija jezika i govor o značenju ne mogu se svesti na kognitivne nauke, jer semantika nužno uključuje kako normativne tako i kontekstualne elemente. Počev od teoretičara nalik Grajsu, ona sadrži i govor o namerama, kao nužan segment razumevanja značenja.

Još jedan važan aspekt Kvajnovе naturalizacije je njegovo učenje o ontološkoj relativnosti. Ovim gledištem Kvajn osporava tradicionalne metafizičke pristupe koji nastoje da opišu fundamentalnu prirodu stvarnosti nezavisno od pojmovnih shema. Kvajn tvrdi da je naše razumevanje onoga što postoji relativno u odnosu na naš pojmovni okvir i jezičke prakse. Teza o ontološkoj relativnosti ima značajne implikacije na to kako razumemo odnos između jezika, misli i stvarnosti, sugerišući da ne postoji apsolutan, od posmatrača nezavisan način da se utvrdi šta je to što postoji. (Kvajn 2007d) Našu ontologiju diktiraju trenutno prihvaćene naučne teorije i u njoj nema mesta za intenzionalne entitete, stvorenja mašte, ali i bogove u čije postojanje verujemo. (Scruton 2014:17)

NATURALIZAM I FILOZOFIJA DUHA

U filozofiji duha, naturalizam se suočava sa ogromnim izazovom objašnjenja fenomena svesti. Iako priznaju realnost subjektivnog iskustva, naturalisti imaju različite stavove o tome kako objasniti svest. Neki nastoje da je objasne pomoću fizičkih procesa unutar mozga, što često dovodi do redukcionističkih ili eliminativističkih gledišta. Drugi prihvataju nereduktivni fizikalizam, gde se mentalna svojstva vide kao različita ali i zavisna od fizičkih svojstava. Postoje čak i oni koji, uz zadržavanje naturalističkog stava, smatraju dualizam svojstava kompatibilnim sa svojim gledištima. Ova raznolikost pristupa unutar naturalizma ističe složenost problema odnosa duha i tela i tekuću debatu o prirodi svesti. Međutim, upravo ova raznolikost ukazuje i na ključno ograničenje naturalističkog pristupa: njegovu teškoću da adekvatno obuhvati subjektivne i kvalitativne aspekte svesti. Iako priznaje

Kompjuterski program čita simbole i Serl dostavlja odgovor u vidu novih kineskih simbola, što može navesti onoga sa druge strane da pomisli da Serl zna kineski jezik. Ipak teško da bismo rekli ne samo da ga Serl zna, nego i da kompjuterski program razume jezik. Programi se baziraju na sintaktičkim pravilima putem kojih se interpretiraju simboli, ali im izmiče semantika.

korelaciju između aktivnosti neurona i svesnog iskustva, naturalizam često ne uspeva da objasni aspekt „kako je to biti” subjektivnog iskustva. „Teški problem svesti”,³ kako ga je Dejvid Čalmers slavno nazvao, ostaje uporan izazov za naturalizam, ističući ograničenja čisto fizikalističkog pristupa duhu (Chalmers 1996).

Jasno je da naturalizam teško može da na adekvatan način obuhvati subjektivne i kvalitativne aspekte svesti. Iako neki njegovi zagovornici pokušavaju da svedu svest na fizičke procese u mozgu, ovakav pristup ne uspeva da objasni bogatstvo i složenost naših unutrašnjih iskustava. Usredsređujući se isključivo na opažljive pojave i merljive podatke, naturalizam rizikuje da previdi samu suštinu onoga što znači biti svesno biće. U tom duhu možemo posmatrati dva čuvena primera iz filozofske literature. Frenk Džekson je formulisao čuveni misaoni eksperiment o Meri, naučnici koja zna sve fizičke činjenice o bojama, ali nikada nije videla određenu boju. Kada prvi put vidi crvenu, ona je naučila nešto novo: kako je to videti crvenu boju. Ovaj primer sugerise da činjeničko znanje ne obuhvata kvalitativni aspekt iskustva (*qualia*), što je ujedno i ključno ograničenje fizikalističkog naturalizma (Jackson 1982). Dejvid Čalmers je u istu svrhu uveo pojam filozofskog zombija, bića koje se ponaša identično kao mi, ali nema unutrašnje iskustvo. Ako su takvi zombiji logički mogući, onda svest nije moguće objasniti isključivo putem fizikalnih termina (Chalmers 1996).

Dosledni naturalista će tvrditi da iako ovakve teškoće zaista postoje, cena koju plaćamo nije visoka jer na drugoj strani dobijamo savršeno jednostavnu metafiziku. (Rosenberg 2014: 33) Tako kada pokušava da objasni intencionalnost, Rozenberg tvrdi sledeće. „Ono što se događa u ovim slučajevima je samo ulaz-izlaz (input-output) povezivanje i ponovno povezivanje. Mozak radi sve bez da o tome uopšte misli” (Rosenberg 2014:27). Naše je samo da otkrijemo odakle potiče iluzija da su stvari drugačije. „Duh je mozak. Svesne misli, jednako kao i nesvesne, složene su kombinacije nervnih ćelija, jona i makromolekula koji se pokreću između njih” (Rosenberg 2014: 27).

NATURALIZAM I EPISTEMOLOGIJA

Kvajnovski naturalizam vodi ka „naturalizovanoj epistemologiji”, gde proučavanje znanja postaje naučni poduhvat. Ovaj pristup pomera fokus sa

³ Teški problem svesti ogleda se u nemogućnosti adekvatnog objašnjenja zbog čega je bilo koje fizičko stanje svesno pre nego nesvesno, zašto se svest uopšte pojavljuje, kao i zbog čega se subjektu nešto čini ili predstavlja na određeni način.

tradicionalnih epistemoloških pitanja o prirodi i opravdanju znanja na empirijska istraživanja o tome kako ljudi stiču i obrađuju informacije, tj. kako na osnovu oskudnog inputa dolaze do bujnog autputa (Kvajn 2007a: 191). Ovaj pomak donosi vredne uvide u kognitivne procese koji leže u osnovi znanja, ali je ujedno doveo u pitanje normativnu dimenziju epistemologije. Može li čisto deskriptivni prikaz načina na koji formiramo verovanja biti adekvatan odgovor na pitanja o tome kako bi trebalo da ih formiramo? Može li sama nauka pružiti kriterijume za procenu racionalnosti i opravdanosti naših verovanja? Straud tvrdi da naturalistički pristupi, poput Kvajnovе naturalizovane epistemologije, ne uspevaju da odgovore na normativno pitanje: Da li su naša verovanja opravdana? Empirijski opis načina na koji dolazimo do verovanja nije isto što i njihovo opravdanje. (Stroud 1981)

Ova pitanja ostaju izvor stalne debate unutar naturalističke epistemologije. U svojoj naturalizovanoj epistemologiji, Kvajn naglašava vezu između nauke, filozofije i zdravog razuma. On tvrdi da ne postoji stroga razlika između ove tri oblasti i da sve one doprinose našem razumevanju sveta. Kvajn tako pokušava da istakne kontinuitet između svakodnevnog znanja i naučnog istraživanja i sugeriše da bi filozofija trebalo da bude utemeljena u svakodnevnom iskustvu i informisana naučnim otkrićima.

Naučne teorije su deskriptivne i opisuju kakav svet jeste. Za razliku od njih, filozofija mora da se bavi normativnim pitanjima. Kada je verovanje opravdano? Šta je pravedno? Da li je nešto moralno ispravno? Na ovakva pitanja može se odgovoriti samo uvođenjem vrednosnih sudova koji se unutar ovakvih restriktivnih pozicija ne mogu opravdati. Jasno je da filozofska pitanja o tome u šta treba da verujemo, šta je moralno ispravno, ili šta nešto znači ne mogu da se reše empirijskim putem. Nauka nam možda može reći kako ljudi donose sudove, ali ne i da li su ti sudovi opravdani (Stroud 1981: 461). Scijentizam, ako se ne ograniči, vodi ka tome da vrednosti i normativni diskurs tretira kao iluzije. „Ako zaista prihvatamo ovu pretpostavku, moramo napustiti praksu racionalne procene kao iluziju i ograničiti praktičnu upotrebu razuma na njegovu instrumentalnu ulogu” (Nagel 1997: 148). Upravo u ovome leži najveći problem za svakog doslednog naturalistu.

GDE JE NATURALIZAM ZAKAZAO?

Kao što smo videli, uprkos svom uticaju i značajnim uvidima, Kvajnov naturalizam se suočio sa ozbiljnim kritikama. Većinu bismo mogli da svedemo na tvrđenje da ovakva pozicija jednostavno ignoriše ili odbacuje određena filozofska pitanja umesto da pokuša da ih reši. Na primer, pitanja o

prirodi svesti, odnosu između duha i tela, objektivnosti moralnih vrednosti i osnovama logike i matematike često su skrajnuta ili se smatraju takvim da se na njih ne može odgovoriti iz naturalističke perspektive. Kod nekih kritičara ovo stvara osećaj da naturalizam, u svojoj potrazi za naučnom izvesnošću, izbegava da se bavi nekim od najfundamentalnijih pitanja o ljudskoj egzistenciji i prirodi stvarnosti.

Nadalje, kritičari tvrde da naglasak koji se u naturalizmu stavlja na naučnu metodologiju može biti previše restriktivan, čime se potencijalno ograničava opseg filozofskog istraživanja. Dajući prioritet empirijskom istraživanju i naučnom objašnjenju, naturalizam može zanemariti alternativne pristupe filozofskim pitanjima, kao što su fenomenologija, hermeneutika ili egzistencijalizam, koji mogu ponuditi vredne uvide u ljudsko iskustvo i razumevanje. Ovakav stav može dovesti do zanemarivanja socijalnih i istorijskih faktora u razumevanju znanja i njegovih potencijalnih posledica na sveobuhvatno razumevanje stvarnosti. Kvajnov skepticizam prema pojmovima kao što su „značenje”, „misao” i „verovanje” utiče na tradicionalne filozofske rasprave. Dovodeći u pitanje jasnoću i legitimitet ovih pojmova, naturalizam izaziva tradicionalne filozofske pristupe i može dovesti do preispitivanja načina na koji razumemo ove fundamentalne pojmove.

Kao što je pokazano, iako Kvajnov naturalizam nudi vredne uvide o odnosu između nauke i filozofije, njegove posledice po naše razumevanje duha, jezika i stvarnosti nisu bez problema. Dajući prioritet naučnoj metodologiji i empirijskom istraživanju, naturalizam često predstavlja restriktivnu poziciju koja previđa ili odbacuje ključna filozofska pitanja, što na kraju dovodi do potencijalno nepotpunog i uskog pogleda na svet.

Paradoksalno, naturalizam i njegov srodnik scijentizam, često poprimaju oblik dogmatskog anti-dogmatizma, tvrdeći da jedino nauka ima pravo na „konačnu reč”, što je u suprotnosti sa Sokratovim idealom filozofske skromnosti. Sokrat, poznat po svojoj mudrosti, slavno je izjavio da jedino što zna jeste da ne zna ništa. Ova intelektualna skromnost, koju karakteriše stalno preispitivanje i prepoznavanje granica sopstvenog znanja, u oštrom je kontrastu sa često dogmatskim izjavama nekih savremenih naturalista. Ovo je ujedno i opomena da smo hipnotisani nekritičnom upotrebom reči kao što je nauka ili naučno (Midgley 2001: 151). Često smo opčinjeni teorijama koje imaju naučni izgled, a koje nam zapravo ništa ne mogu reći o našim životima (Midgley 2001: 151). Ovakav scijentizam, iako tvrdi da odbacuje mit, postaje mitologija modernog racionalizma.

Ovaj stav „konačne reči” takođe se kosi sa Platonovim shvatanjem filozofije kao discipline u stalnom razvoju koja nikada u potpunosti ne dostiže apsolutno razumevanje stvarnosti. Platon je prepoznao ograničenja konačnih

bića poput nas u shvatanju krajnje istine. On je filozofiju video kao kontinuirani proces istraživanja, vođen željom za znanjem i prepoznavanjem sopstvene pogrešivosti. Nasuprot tome, naglasak naturalizma na trenutnom stanju naučnog znanja kao krajnjem autoritetu rizikuje da uguši filozofsko istraživanje i omete potragu za dubljim razumevanjem. Prihvatajući skromniji i otvoreniji pristup, sličan sokratskom idealu, filozofi mogu da se bave širim spektrom pitanja i perspektiva, obogaćujući naše razumevanje nas samih i sveta oko nas. Iako nauka nesumnjivo igra ključnu ulogu u našem sticanju znanja, ne bi je trebalo posmatrati kao jedinog arbitra istine. Filozofija, sa svojim jedinstvenim alatima i metodama, može doprineti sveobuhvatnijem razumevanju stvarnosti, baveći se pitanjima koja mogu biti izvan domašaja empirijskog istraživanja.

Uspon Kvajnovog naturalističkog projekta imao je značajan uticaj na savremenu filozofiju. Naglasak je stavljen na empirijsko istraživanje i naučne metode u rešavanju filozofskih pitanja, što je dovelo do razvoja interdisciplinarnih oblasti kao što su kognitivna nauka i filozofija duha. No, ujedno je među filozofima izazvao oštre reakcije zbog sužavanja polja istraživanja filozofije, jer se tradicionalna filozofska pitanja o značenju, vrednosti i prirodi stvarnosti zanemaruju u korist naučno prihvatljivijih pitanja.

Možda su i najdramatičnije posledice ovakvih gledišta u domenu etike i estetike, oblasti koje nisu bile predmet Kvajnovog interesovanja. Ideja da su moralne istine zasnovane na empirijskim činjenicama, biološkim, evolutivnim ili neurološkim objašnjenjima, dovodi do nemogućnosti odgovora na ključna pitanja zbog kojih uopšte i želimo da se bavimo etikom. Osnovni kontrargument je isti kao i u epistemologiji: možda smo saznali kakva je empirijska osnova morala, ali to nam ništa ne govori o opravdanosti normi, normativnim razlozima zbog čega nešto treba raditi ili ne. Etika zahteva pojedinca koji je slobodan i odgovoran, takvog pojedinca nauka ne može da isporuči.

Nalik tome, neuroestetika pokušava da objasni estetsko iskustvo pomoću neurobioloških procesa u mozgu. Iako je lepo, verovatno ne i nešto posebno korisno, znati koje su nam se regije mozga aktivirale kada posmatramo Moneove slike, ili zašto slušanje Tavenera izaziva priyatnost ali to isto ne izaziva slušanje političkih govora, čini se da smo ovde najdalje otišli od onoga što nas je zaista zanimalo. Filozofska lepota nije isto što i dopamin. Mozak nije mesto gde se umetnost dešava – ona se dešava u duhu, u kulturi, u dijalogu. Prirodne nauke nam možda mogu objasniti zbog čega osećamo zadovoljstvo ili priyatnost kada smo izloženi određenim oblicima, bojama ili zvucima, ali ne mogu objasniti zbog čega je umetnost važna, zbog čega stvaramo umetnost koja je šokantna ili uznemirujuća na primer, ali i da li smo dobili

objašnjenje genijalnosti ili originalnosti umetnika. Iako nauka može objasniti neke aspekte našeg interesovanja za lepo u prirodi, treba imati na umu da je estetsko interesovanje usmereno na pojave, ne nužno i na nauke koje ih objašnjavaju. (Scruton 2009: 69)

Dakle, naglasak naturalizma na fizičkom svetu i njegovo odbacivanje „natprirodnih” entiteta može dovesti do deflacionog pogleda na stvarnost. Dajući prioritet naučnim objašnjenjima i empirijskim dokazima, naturalizam često odbacuje metafizička pitanja o prirodi postojanja, mogućnosti objektivnih vrednosti i krajnjem smislu života. Ovo može rezultirati ograničenim i potencijalno osiromašenim razumevanjem ljudskog stanja i našeg mesta u svetu. Nauka odbacuje narodsku psihologiju nudeći bolja objašnjenja ljudskog ponašanja, objašnjenja koja ne počivaju da staromodnom govoru o verovanjima, opažanju, emocijama i željama. Nastao je novi period u filozofiji: „nekada sluškinja teologije, danas je prema značajnom broju njenih teoretičara, sluškinja neuronauke, čija je uloga da ukloni prepreke na putu naučnog napretka u vidu predrasuda i sujeverja u mišljenju” (Scruton 2014: 59) Pa ipak, ne možemo a da se ne zapitamo da li su naši stari načini na koje smo rešavali sukobe i vodili naše živote – put moralnog rasuđivanja, pravnih procesa i vrlina – bolji put od upoznavanja naših mozgova i njegovih funkcija (Scruton 2014:60).

ZAKLJUČAK: POTREBA ZA ŠIROM PERSPEKTIVOM

Iako možemo priznati da Kvajnov naturalizam ima vredne doprinose, u ovom radu tvrdimo da se njegova ograničenja i potencijalne posledice po savremenu filozofiju ne smeju zanemariti. Zanemarujući ili odbacujući određena filozofska pitanja i dajući prioritet naučnoj metodologiji, naturalizam rizikuje da pruži nepotpuno i potencijalno osiromašeno razumevanje nas samih i sveta oko nas. Plodonosniji pristup filozofiji može uključivati prihvatanje šire perspektive koja uključuje i naučne uvide i bogatu tradiciju filozofskog istraživanja, omogućavajući nam da se pozabavimo čitavim nizom pitanja koja su vekovima zaokupljala mislioce.

Iako je naturalizam bio dominantna struja u savremenoj filozofiji, ključno je prepoznati da to nije jedini održiv pristup filozofskom istraživanju. Nekoliko alternativnih filozofskih okvira nudi različite perspektive u vezi sa pitanjima sa kojima naturalizam ili ne može da se nosi ili ih ostavlja po strani. Ove alternative mogu pružiti vredne uvide i obogatiti naše razumevanje problema o kojima je reč.

Tako nam na primer nenaturalistički moralni realizam, omogućava da tvrdimo da moralna svojstva postoje i da se ne mogu svesti na prirodna svojstva. Moralne istine su stvarne i mogu se otkriti, ali postoje u oblasti odvojenoj od prirodnih nauka, što ih čini ne-empirijskim i nereduktivnim. Ovakva perspektiva omogućava objektivne moralne vrednosti i pruža osnovu za etički diskurs koji prevazilazi subjektivne preferencije ili društvene norme. Zagovornici nenaturalističkog moralnog realizma često se pozivaju na intuiciju ili racionalnost kao sredstva za pristup ovim objektivnim moralnim istinama.

Eksplanatorni normativizam, pozicija u teoriji delanja, duha, jezika i etike, tvrdi da normativne činjenice i svojstva igraju suštinsku ulogu u objašnjavanju ljudskog ponašanja i društvenih fenomena. On osporava naturalističku tendenciju da se normativni pojmovi svedu na čisto deskriptivne ili naučne termine, sugerišući da je normativnost nesvodivi aspekt ljudskog iskustva i razumevanja.

Ovi alternativni filozofski pristupi, zajedno sa drugima kao što su fenomenologija, hermeneutika i egzistencijalizam, nude vredne perspektive koje mogu dopuniti i izazvati naturalistički pogled na svet. Baveći se ovim alternativama, filozofi mogu proširiti svoje horizonte i razviti sveobuhvatnije razumevanje složenih pitanja sa kojima se suočava savremena misao.

LITERATURA

- Chalmers, D., (1996), *The Conscious Mind, In Search of a Fundamental Theory*, Oxford University Press.
- Paul Horwich, „Naturalism and Linguistic Turn”, in: *Contemporary Philosophical Naturalism and Its Implications*, eds. Bana Bashourand Hans D. Muller, Routledge, 2014, pp. 37-43.
- Jackson, F. (1982), „Epiphenomenal Qualia”, *The Philosophical Quarterly*, 32(127), 127–136.
- V. van Orman Kvajn, (2007a), „Naturalistička epistemologija”, u: *Ontološka relativnost i drugi filozofski ogledi*, prir. Živan Lazović, str. 185-207.
- Kvajn, (2007b), „Dve dogme empirizma”, u: *Ontološka relativnost i drugi filozofski ogledi*, prir. Živan Lazović, str. 137-165.
- Kvajn, (2007c), „Govor o objektima”, u: *Ontološka relativnost i drugi filozofski ogledi*, prir. Živan Lazović, str. 39-62.
- Kvajn, (2007d), „Ontološka relativnost”, u : *Ontološka relativnost i drugi filozofski ogledi*, prir. Živan Lazović, str. 63-102.
- Midgley, M., (2001), *Science and Poetry*, Routledge, London.
- Nagel, T., (1997), *The Last Word*, Oxford University Press.

- A. Rosenberg, (2014), „Disenchanted Naturalism”, in: *Contemporary Philosophical Naturalism and Its Implications*, eds. Bana Bashour and Hans D. Muller, Routledge, pp. 17-36.
- J. R. Searle, (1980), „Minds, Brains and Programs”, *The Behavioral and Brain Sciences*, pp. 417-454.
- R. Scruton, (2009), *Beauty*, Oxford University Press.
- R. Scruton, (2014), *The Soul of the World*, Princeton University Press.
- Stroud, B., (1981), „The Significance of Naturalized Epistemology”, *Midwest Studies in Philosophy*, pp. 455-471.
- Quine, *Word and Object*, Mit Press, 1960.

ALEKSANDRA ZORIĆ

University of Belgrade, Faculty of Philosophy

NATURALISM IN CONTEMPORARY PHILOSOPHY

Abstract: Naturalism, as advocated by Willard Van Orman Quine, has become a prominent feature of contemporary philosophy and has significantly influenced the way philosophers approach various issues. This doctrine, with its emphasis on scientific methodology and the rejection of traditional philosophical approaches, is reflected in the assertion that there is no philosophical perspective from which we could assess or justify our scientific theories. Instead, we must „work from within” our current scientific worldview, using the tools and methods of science to solve philosophical problems. Such an approach to philosophy and science has significant implications not only for our understanding of language, mind, and knowledge, but also for the future of philosophy itself. In this paper, we will argue that Quine’s naturalism, while offering valuable insights, in its quest for a scientific foundation, overlooks or rejects key philosophical questions. This leads to an incomplete and potentially problematic understanding of ourselves and the world around us, as well as to scientism as an ultimately problematic philosophical position.

Keywords: naturalism, scientism, intentionality, physicalism, reductionism, neurosciences

Primljeno: 1.9.2025.

Prihvaćeno: 3.11.2025.